

Розділ I

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ

УДК 811.16:81'367.622 Петро Білоусенко

(Запоріжжя)

ПРОТОНУЛЬСУФІКСАЛЬНІ ДЕРИВАТИ В ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ (ІМЕННИКИ З СУФІКСОМ-ФЛЕКСІЄЮ -Ь < -Ї)

Визначено склад девербативів та деад'єктивів із суфіксом-флексією -ь (< -ї) в праслов'янській мові та їхню семантику. Показано, що деривати з первинною абстрактною семантикою розвивали вторинні конкретні значення. В українській мові після занепаду зредукованих розглядані похідні суттєво поповнили клас субстантивів із нульовим суфіксом.

Ключові слова і вирази: праслов'янська мова, суфікс -ь(<-ї), девербативи, деад'єктиви, абстрактні назви, вторинне значення, протонульсуфіксація.

It has been determined the composition of the de-verbatives and de-adjectives with the suffix- inflection -ь (<-ї) in the Old Slavic language, it has been defined their semantics. It is shown that derivatives of primary abstract semantics developed secondary material meanings. In the Ukrainian language after the demise of reduced word sounds, the derivatives significantly enlarged the class of substantives with the null suffix.

Key words and expressions: The Old Slavic language, the suffix ь(<-ї), de-verbatives, de-adjectives, abstract names, secondary meaning, proto null suffix action.

Потенційною базою для подальшого переходу матеріально вираженого словотворення в нульсуфіксальне був праслов'янський суфікс -ь (< -ї). В індоевропейській мові імена з основою на -ї належали до чоловічого, жіночого й середнього роду, у праслов'янській серед цих основ середнього роду вже не було [5, с. 138], натомість тут домінують абстракти-фемінітиви, чоловічі форми утримались лише частково [6, с. 47], особливо рідко вони трапляються в пізніх праслов'янських утвореннях, щоправда, визначити родову належність багатьох слів такого типу не завжди легко [1, с. 255]. В апелятивах, що належать до істот, коливання в роді могли бути пов'язані з природним родом [3, с. 85].

Основи на -ї в праслов'янській мові були різного походження, велика група сформувалася ще в індоевропейський період, тому в праслов'янській вони належать до предковічних: *gostь (дієслово *gostiti виникло пізніше від іменної основи), rǫtь, nokь, zvěgь, ogнь. Були й давні основи ад'єктивного походження: zьь, goь та ін. Серед основ є девербативи праслов'янського походження, частина з них має іншу огласовку кореня: tvoriti – tvarь, gorěti – garь, načęti – konь та багато ін. [1, с. 259]. Велика кількість слов'янських основ на -ь (< -ї) – абстрактні іменники, які пов'язані з дієсловами, наприклад, скръьь зі скръьети, оковь 'окови' з оковати, tvarь із творити тощо [2, с. 279].

Суфікс -ь (< -ї) в праслов'янській мові мав специфічний характер, він поєднував у собі дві функції: словотвірну й флексійну, тобто виконував роль дериваційних формантів і одночасно вказував на

належність дериватів до певного типу відмінювання. Тематичний суфікс поступово втрачає своє словотвірне значення [6, с. 12-13], згодом він повністю поглинувся флексією.

1. Панівна більшість похідних зі згаданим формантом – віддієслівні іменники з широкою гамою словотвірних значень. Дібрані матеріали дають підстави стверджувати, що в цей період функціонувало багато девербативів, що мали загальне значення фізичної та інтелектуальної дії, наприклад: *bojъ (ЕССЯ, 2, 167) ‘бій, битва, війна, бійка, боротьба, биття’, іменник з типовим вокалізмом -о- відносно *biti (чергування ої); *děľь (5, 9) ‘поділ, розділення чогось’, твірна основа дієслова *děľiti; *ěšťь (6, 55) співвідносне з *ěšti; *grajъ (7, 102) ‘каркання, крик, шум’ від *grajati; *jezbojъ (9, 17) ‘розбій, грабіжницький напад’, похідне з іменним -о- вокалізмом від *jъzbiti ‘перебити, вибити, вбити’; *jъzgarъ (9, 27-28) ‘догорання’ (*jъzgorěti); *kolъ (10, 166) ‘забій (тварини), різанина, поєдинок’, похідне від *koliti, *kolti; *korъ (38) ‘копання, закопування’ (*kopati); *kotulъ (11, 209) ‘поворот перекидом’, співвідносне з *kotul’ati ‘складати кільцем, валяти’; *kričъ ‘крик, гомін, волання’ від *kričъ або *kričati (12, 150); *krojъ (182) ‘крій’ – віддієслівне ім’я з кореневим вокалізмом -о- від незбереженого дієслова *kriti; *lomъ (16 30) ‘бурелом’ від *lomiti; *metъ (18, 122) ‘метання, кидання, бійка’ (*metati); *obdybъ ‘відхилення, огинання, ухилення’, *obgybati, *obgybnŏti ‘прибирати, схилити, згинати, обводити, оточити, обігнути’ (27, 57); *obkladъ (111) ‘змагання, біг, биття об заклад’, *obkladati ‘обкладати обтяжувати, закутувати, обмазувати’; *obkľerъ (119) ‘кування’, *obkľepati, *obkľepiti ‘відбити косу, окувати з усіх боків’; *obkoltъ (134) ‘обмолот льону в снопах’, *obkoltiti ‘обмолотити, збити (струсити) плоди з дерева, обмолотити сніп нерозв’язаним’; *obvěšъ (31, 27) ‘обман у зважуванні’; *obvěsiti ‘обманювати навмисно чи помилково при зважуванні’; *obvortъ (31, 96) ‘зміна в напрямку, поворот, обіг (грошей), поворот при косінні, оранці, боронуванні, рух по колу’ (*obversti); *orzmysľь (34, 67) ‘міркування, обдумування’ (*orzmysľiti); *orzogъ (98) ‘розорення, знищення, руйнування, спустошення’ (*orzoriti); *orzorstъ (98) ‘ріст, розквіт, розвиток, розмноження, збільшення’ (*orzrosti ‘розростися, поширитися, бурхливо розмножуватися, ставати більшим’); *orzpraгъ (117) ‘розм’якшення паром’, *orzpariti ‘сильно нагріти, пропарити, розварити’; *orzprašъ (122) ‘зорювання’ (*orzpraхati, orzprašŏ); *orzpustъ (186) ‘розлучення’; *zěbъ (W-Ś, 49) ‘весняна оранка’ (*zěbti, *zěbŏ); *děľь (Там само) ‘поділ’, (*děľiti) та ін.

Кілька найменувань позначає вчинки людини, її спосіб життя: *blědъ (ЕССЯ, 2, 114) ‘розпуста, обман, омана’ від *blěsti / *blědŏ; *jezbojъ (9, 17) ‘буйство, буйний вчинок, побиття’ похідне з іменним -о- вокалізмом від дієслова *jъzbiti; *orzpustъ (34, 186) ‘розпуста, розбещеність, пустощі, розпущеність, свавілля’; *ľъžъ (W-Ś, 1992 49) ‘брехня’ (*ľъgati).

Частина дериватів служить найменуваннями внутрішнього стану людини, стану в суспільстві, погодних умов тощо: *bol’ь (ЕССЯ, 2, 191) ‘печаль’, від *bolěti; *xajъ (8, 12) ‘турбота, горе, біда; метелиця, сніг з дощем’, від *xajati ‘іти (про дощ, сніг), турбуватися, засуджувати’; *l’ubъ (15, 186) ‘любов, охота, бажання’, співвідносне з *l’ubiti, *l’uby, *l’ubъjъ, на думку укладачів ЕССЯ більш імовірним є похідним від *l’ubiti; *lomъ (16, 30) ‘бурелом’ *lomiti; *mŏtъ (20, 139) ‘сум’яття, хвилювання, смуток’, похідне з -о- вокалізмом від кореня з -e- вокалізмом męťŏ / męsti; *obkladъ (27, 111) ‘стан спокою’, *obkladati ‘обкладати, закутувати, закривати’; *obvortъ (31, 96) ‘мука’; *ormorzъ (34 50) ‘відлига, сильний мороз’ (*ormorzŏti); *orzmysľь (34, 67) ‘сумніви, коливання, роздуми, стан занурювання у власні думки’ (*orzmysľiti); *orzpraкъ (34, 103) ‘нерішучість, збентеження, здивування, вагання, розмірковування, горе, сумніви, стан душевного болю, безнадії, відчаю’, *orzpračiti ‘привести в збентеження, викликати сумніви, нерішучість, обдумувати, упасти у відчай, втратити надію’, пор. *orzprašъ (34, 103) ‘вагання, роздуми’, *orzpraгъ (34, 117)

‘весняна відлига, спека, духота’, *orzpariti ‘розпарити, розігріти’; *chotь (W-Ś, 49) ‘охота, бажання, прагнення’ (*chotěti).

Сюди ж належить і кілька найменувань хвороб: *bol’ь (ЭССЯ, 2, 191) ‘біль, хвороба, страждання, печаль’ (*bolěti); карь (9, 151) ‘крововилив у мозок, апоплексичний удар’, іменник з основою на -і-, похідний від дієслова *kapiti ‘капати, лити краплями’; *koly (10, 166) ‘колючий біль’ – твірна основа похідна від *koliti / *kolti.

У досліджений період функціонувало немало й назв осіб, більшість із них вказує на характерні процесуальні ознаки людини: *blędь (ЭССЯ, 2, 114) ‘розпутна жінка’, первинно назва дії з переходом у розряд імен діячів від blęsti / *blędъ; *bojь (2, 167) ‘метка, моторна людина’, віддієслівний іменник з типовим вокалізмом -о- відносно *biti; *jezbojь (9, 17) ‘розбійник, злодій, бандит’, похідне з іменним -о- вокалізмом від *jъzbiti ‘вибити, вбити’; *jъzgojь (9, 29) ‘відщепенець, нелюдима, замкнута людина’, співвідносне з *jъzgojiti ‘вилікувати, виходити, залікувати, привести в порядок’; *jъzvodь (97) ‘виродок, дитя, потомок’ (*jъzroditi); *lunь (17, 35) ‘ледар’, *lun’ati ‘ухилитися від роботи, тинятися без мети’; *manь (203) ‘ошуканець’, maniti ‘приманювати, заманювати, обманювати, зачаровувати, спокушати’; *mъdь (20, 205) ‘квола, немічна людина, ледар, зівака, слабозвинута дитина’, пор. *mъdati / *mъděti ‘погано робити, забавлятися, гнити, хиріти, тліти, погано горіти’; *obvěsь (31, 27) ‘нероба, негідник, підла людина’, пор. *obvēsiti ‘повісити, стратити на шибениці, обманювати навмисно чи помилково при зважуванні’; *orzpaгь (34, 117) ‘товста жінка’ (*orzpariti); orzpustь (186) ‘бешкетник, бешкетниця’.

Назв тварин і рослин з формантом -ь було небагато: *jezbojь (ЭССЯ, 9, 17) ‘молодий пагін, відросток’, похідне з іменним -о- вокалізмом від дієслова *jъzbiti ‘прорости, пробитися на поверхню’; *klęčь (10, 29-30) ‘погана коняка, кляча’ від *klęčati; *lunь (17, 35) ‘тварина, що линяє’ *lun’ati ‘ухилитися від роботи, тинятися без мети’; *moly (19, 203) ‘міль, маленький метелик, гусениця, що псує переважно шерстяні речі’, споріднено з *melti / *melъ.

Досить широко представлені просторові назви переважно за характерними ознаками денотатів: *bojь (2, 167) ‘важка дорога, жваве місце’, віддієслівний іменник з типовим вокалізмом -о- відносно *biti; *gaгь ‘випалене місце’, ім’я з подовженим кореневим голосним, похідне від дієслова *gorti чи співвідносне з ітеративом *garati (6, 102-103); *glibь (125) ‘трясовина, багно’; від *glibati ‘ходити, загрузаючи в грязюці, снігу’; *gręzь (7, 125) ‘болото’, співвідносне з *gręzŋoti ‘потопати, загрузнути в чому-небудь’; *grqzь (151) ‘багнисте місце, болото’ споріднене з *grqzь, але безпосередньо співвідносне, на думку укладачів ЭССЯ, із *grqziti; jъzrojь – ‘джерело, ключ’, похідне з -о- вокалізмом кореня від дієслова з кореневим вокалізмом -е-, пор. *jъzrinŋoti (9, 69-70); jъzvojь ‘поворот, звивина, закрут, коліно’, похідне від *jъzviti (98); *krajь (12, 88-89) ‘край, кінець, початок, країна, рідна сторона, межа’ від *krojiti ‘кроїти, підрізати, різати’ з подовженням кореневого голосного: о > ȍ > а; *lomь (16, 30) ‘місце в лісі, завалене сухими деревами’ (*lomiti); *metь (18, 122) ‘місце закидання рибальських сітей’ (*metati); *obgordь (27, 7) ‘обгороджена ділянка’; *obvidь (31, 52) ‘підвищене місце, з якого відкривається краєвид на місцевість; простір, який можна побачити’ (*obviděti ‘оглянути’); *obvodь (69) ‘обід, контур’, від *obvesti із супутнім чергуванням о/е ‘обвести, оточити, обнести, обгородити’; obvodь (72) ‘вир, безодня, місце, обійдене водою чи сушею (без відтоку води)’ (*obvoditi); *obvortь (96) ‘межа між полями’; *orzpašь (34, 122) ‘зорана земля, ділянка’ (*orzpaхati, *orzpašъ); *orzpustь (186) ‘бездоріжжя’; *čistь (W-Ś, 49) ‘очищене місце, місце, звільнене від заростей’ (čistiti); *zębь (Там само) ‘поле, зоране під сівбу весною’ (*zębti, *zębъ).

Кілька девербативів іменують споруди, їхні елементи тощо: *obgordь (ЭССЯ, 27, 7) 'огорожа, загорідка, паркан', *obkladь (111) 'огорожа, обшивка', *obkladati 'обкладати закривати'; *obkлерь (119) 'зруб колодязя', *obklepati / *obklepiti 'окувати з усіх боків'; *obvěшь (31, 27) 'завіса, фіранка'; *obvēsiti 'повісити, повісити білизну для сушіння'; *obvodь (69) 'огорожа', від *obvesti із супутнім чергуванням о/е 'обвести, оточити, обгородити'.

Назви інструментів, пристроїв, їхніх деталей: *сёрь (ЭССЯ, 3, 187) 'ланцюг', *сёpiti 'різати, пороти, рвати, нести, тягнути, рубати'; *дѣль (5, 9) 'щось поділене, звичайно, нитка для рибальської сітки або й сама сітка чи її частина', твірна основа дієслова *děliti; *klěчь (10, 29-30) 'прутик, палочка, частина ярма, колода на шию чи ноги скотині, полоз саней, ручки плуга, дерев'яні кінці хому́та', від *klěčati 'стягувати, скручувати'; *kotulь (11, 209) 'плетена корзина', співвідносне з дієсловом *kotul'ati 'звивати, складати кільцем, сплітати'; кро́жь 'деталь плуга' – віддієслівне ім'я з кореневим вокалізмом -о-, похідне від незбереженого дієслова *kriti (12, 182); *krěчь (142) 'палиця для скручування', співвідносне з *krěčiti 'направляти, стискати'; *lijь 'лійка' (*lijati) (15, 104); *metь (18, 122) 'предмет метання' (*metati); *motověзь 'зав'язка, шнур, вірвовка, канат', складення від mot- і vęz- 'в'язати' (20, 54); *obgrebь (27, 29) 'ніж для очищення мотик (скребок)' *obgrebti; *obkлерь (119) 'засув дверний, віконний' (*obklepati / *obklepiti 'окувати з усіх боків'); *orzponь (34, 37) 'прилад, на якому розтягують сукно, лук, розпорка', від *orzpęti; *potaчь (ЕСУМ, 4, 539) 'прилад для намотування ниток', від *potačati (ітератив), *potočiti 'повертати'; *lěчь (W-Ś, 49) 'сильце' *lękti / lekь.

Найменування речовин, матеріалів і т. ін.: čадь (ЭССЯ, 4, 10), співвідносне з čадь, від *kaditi; *гарь 'гар', 'попіл, щось горіле' ім'я з продовженим кореневим голосним, похідне від дієслова *gorti чи співвідносне з ітеративом *garati (6, 102-103); *glibь (6, 125) 'річковий мул, муляка' (*glibati 'ходити, грузнучи в багнюці, снігу, бродити по грязюці'); *grěзь 'грязь, нечистота', ім'я з основою на -і-, співвідносне з дієсловом *gręznęti 'занурюватися, потопати, ув'язнутися в чому-небудь' (7, 125); *loсь (15, 244) 'розведене водою борошно для свиней, пійло, бурда, помій', похідне від дієслова *ločiti; *lomь (16, 30) 'сушняк, мотлох, щось поламане' (*lomiti); *ма?ь (18, 34) 'мазь, жир, дьоготь, замазка'; *мазь (34) 'мазь, жир, сало, дьоготь, змазувальний матеріал' (*mazati); *моць (19, 69) 'сеча, сирість, волога', від основи *mok- моčiti; męть (20, 139) 'каламуть, бруд, осад, мутна рідина', регулярне іменне (субстантивно-ад'єктивне похідне з -о- вокалізмом від кореня з е- вокалізмом *męть / *męsti" (Там само); *obgordь (27, 7) 'те, чим обгороджують'; *obkлерь (119) 'смуги листа', *obklepati / *obklepiti 'обмовити, окувати з усіх боків'; *obkoltь (134) 'обмолочені снопи, у яких залишилися зерна', *obkoltiti 'обмолотити, вибити кращі зерна зі снопа, обмолотити сніп нерозв'язаним'; *orzparь (34, 117) 'випари, газ, газоподібна речовина, що утворюється в результаті розпарювання чогось', *orzpariti 'розпарити, розігріти щось парою, гарячою водою'; *orzsolь (278) 'кисла капуста, розсіл, бульйон' (*orzsoliti).

Найменування залишків, відходів чогось: *jьzгарь (ЭССЯ, 9, 27-28) 'те, що залишилось після вигорання масла, окалина, сажа, попіл' від дієслова *jьzgoręti; *męть (20, 139) 'виноградні вижимки, осад, відстій', похідне з -о- вокалізмом від кореня з -е- вокалізмом *męть / *męsti; *obgrebь (27, 29) 'вичіски куделі чи льону' (*obgrebti); *obvēжь (31, 20) 'відходи при віянні, полова', *obvējati 'обвіювати, обдувати вітром, продувати'; orzмајь (34, 5) 'розмарин, те, що розвівається, чудодійне зілля' від *orzmajati 'розвіяти, розсіяти, розігнати, розпуститися'.

Назви деталей одягу, зброї і под.: *kotulь 'деталь одягу чи кінської зброї', співвідносне з *kotul'ati 'котити, катати, валяти, погано жувати' (ЭССЯ, 11, 208-209); *obxvota (27, 90) 'вид спідниці,

жіночого верхнього одягу' (*obxvotiti 'охопити'; *obvěšь (31, 27) 'завіса, фіранка', *obvěsiti 'повісити, повісити білизну для сушіння'; derь (W-Ś, 49) 'подертий одяг, шмаття' (*derq, *dъrati).

Найменування результатів: ітелелектуальної діяльності: *obpověšть (ЕССЯ, 29, 6) 'доповідь, донесення, свідоцтво, розповідь, повідомлення' утворення від *obpověstiti 'повідомити, оголосити, розповісти, пояснити'; *obpověď (Там само) 'заява, відповідь, докір, заборона, оповіщення, декларація, розповідь, повідомлення' співвідносне з *obpovědati 'забороняти, проповідувати, оголошувати, заявляти, повідомляти, розповідати тощо'; *otъpověďь (38, 54) 'відповідь, відмова, розривання договору, відповідь на скаргу, відречення' *otъpovědati; *otpověšть (56) 'відповідь, повідомлення, звістка, письмове пояснення, наклеп', від *otpověstiti.

Деривати на позначення результатів фізичної діяльності: děль (ЕССЯ, 5, 9) 'щось поділене', звичайно 'нитка для рибальської сітки' або й 'сама сітка чи її частина' чи 'доля, частина' (W-Ś, 49) твірна основа дієслова *děliti; *grajь (ЕССЯ, 7, 102) 'мелодія' від *grajati; *карь 'капля', можливо, споріднене з *kariti (9, 151); *obkleсть (27, 121) 'відрізана гілка, сучок' *obklesiti 'обрізати гілки з дерев'. Сюди ж і назви сукупностей, що виникли в результаті дії: *гърсть 'жменя, пучок чогось (коноплі, льону тощо)', найбільш вірогідною є спорідненість з *гърtati 'згортати, загібати, складати', яке має вид ітеративу-дуративу до незбереженого дієслова *гърsti із близьким значенням (ЕССЯ, 7, 212-213); *корь 'копиця, скирта' *kopati (11, 38); *ломь (16, 30) 'скупчення колод на воді, щось поламане, мотлох', *lomiti; obgreбь (27, 29) 'копиця сіна' *obgrebti; *obkladь (111) 'розмір грошового податку' *obkladati 'обкладати, обтяжувати'.

Серед реконструкцій маємо також поодинокі параметричні назви, найменування морально-етичних понять, фізичних властивостей матеріалів та живих організмів, соматичних іменувань тощо: чьсть (ЕССЯ, 4, 176) 'честь, повага, гідність, сан, чин' *чьsti, *čisti 'читати, рахувати, шанувати, поважати, вважати'; grqзь 'вага, вантаж' споріднене з *grqзь, але безпосередньо співвідносне з дієсловом на -iti *grqziti, звідки основа на -i-, (7, 151); *гурь (222) 'чуб', співвідносне з *gyrati, *gyriti; *xlурь (8, 39) 'якась частина тіла в птахів, м'ясо птахів і тварин' від *xlurati 'кидатися, падати, пити з шумом, хлєбтати, бризкати'; кроць 'крок (як міра відстані), алюр' пов'язано з *kročiti (12, 179); *крожь (182) 'покрій, фасон' – віддієслівне ім'я з кореневим вокалізмом -o-, від незбереженого дієслова *kriti; маць (17, 203) 'все привабливе, приємне, солодке' (*maniti 'приманювати, заманювати, обманювати, спокушати, зачаровувати'); *меть (18, 122) 'віддаль досяжності', дія за значенням *metati; *mogт'ь (19, 111) 'влада, міць, сила' (*mogti, *mokti) *obvortь (31, 96) 'спритність' тощо.

II. Відприкметникових дериватів було значно менше, серед реконструйованого матеріалу є деад'єктиви з абстрактним і конкретним значенням. Іменники з абстрактним значенням позначають дію або стан, якості і властивості, деякі параметричні показники: čistь (ЕССЯ, 4, 122) 'очищення, чистота' від прикметника *čistь 'чистий, пустий, порожній, охайний'; чьгнь (157) 'чорнота, чорний колір' іменник на -i- від прикметника чьгнь; dlqбь 'глибина', співвідносне з *dlqбь, *dlqб(окъ) (6, 144); *голь (7, 16-17) 'нагота' (*golь); *krєрь (12, 138-139) 'міцність' (*krєрь); *l'уть 'шкода, сильний холод, жорстокість, неочікуваність, злоба, біда', похідне від *l'уть(ь) 'лютий, жорстокий, дикий, різкий, гострий смак, гарячий (про людину)' (15, 237); *moldь (19, 129) 'молодість' від прикметника *moldь.

Деривати з конкретним значенням служать іменуваннями істот (людей і тварин), рослин, просторових назв тощо. Серед них трапляються збірні назви, абстракти, що зазнали конкретизації: čistь (ЕССЯ, 4, 122) 'відкрите місце' від прикметника čistь 'чистий, пустий, порожній, охайний, рідкий (про ліс)'; чьгнь (157) 'долина, укрита чорним лісом, чорний одяг, простий народ'; дісь

похідне від прикметника *dǫkъ (5, 29) 'глушина, занедбана місцевість, дичина'; dǫbъ 'заглиблення, провалля' *dǫbъ, *dǫb(окъ) (6, 144); *golъ (7, 16-17) 'очищений стовбур молодого дерева, колода, жезл' – основа на -i-, співвідносна з прикметником *golъ; kǫrъ – 'укріплення' ім'я з основою на -i-, співвідносна з *kǫrъ (12, 138-139); *moldъ (19 129) 'молодь, молоді люди, молодята, молодняк (тварини), молоді рослини', від прикметника *moldъ; *orzsedlъ (34, 249) 'розколина, щілина, тріщина' іменник з -i-основою, результат субстантивзації ад'єктивованого дієприкметника *orzsedlъjъ; *glybъ (ЕСУМ, 1, 523) 'глибина, заглиблення', пор. прикметники *glybъ, *glybokъ тощо.

Обстежений матеріал показує, що суфікс-флексія -ь (< -ї) в праслов'янській мові брав досить активну участь у творенні іменників з абстрактним значенням, які могли зазнавати конкретизації. При цьому вторинних значень могло бути кілька, наприклад, іменник voъj, окрім значення предметної дії 'бій, битва, війна, бійка, боротьба', позначав також важку дорогу, жваве місце, метку, моторну людину, *jezboъj мав значення 'розбій, грабіжницький напад', а також 'розбійник, злодій, бандит', 'молодий пагін, паросток' тощо. Усе це спричинило передумови для появи девербативів і деад'єктивів з первинною конкретною семантикою.

Після занепаду зредукованих у давній руськоукраїнській мові розглядані деривати перейшли до похідних, у яких вичленовується нульовий суфікс (а в початковій формі й нульове закінчення), що разом з іншими успадкованими праслов'янськими суфіксами-закінченнями створило потужну основу для подальшої активності нульового форманта в іменниковій деривації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Чередования, именные основы. – М. : Наука, 1974. – 379 с.
2. Мейе А. Общеславянский язык. – М. : Изд-во вост. л-ры, 1951. – 491 с.
3. Младенов С. Промените на граматическия род в славянски езици / С. Младенов // Известия на семинара по славянска филология при университета в София Книга II. – София, 1907. – № 2. – С. 65- 114.
4. Bräuer H. Slavische Sprachwissenschaft. II Formenlehre. 1. Teil. – Berlin, 1969. – 191 s.
5. Waillant A. Grammaire comparée des langues slaves. Tome II. Morphologie. Paris, 1958. – 362 s.
6. Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotworstwo. Semantyka. – Warszawa: PAN, 1992. – 185 s.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

ЭСЯ Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд / [под ред. О. Н. Трубачева]. – М. : Наука, 1974 – 2012. – Вып. 1-38.

ЕСУМ Етимологічний словник української мови / [за ред. О. С. Мельничука] : у 7 т. – К. : Наук. думка, 1982–2012. –Т. 1–6.

W-Ś Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotworstwo. Semantyka. I. Formacje tematyczne. – Warszawa : PAN, Instytut slavistyki, 1992. – 185 s.